

Липкань А.Ю.аспірант кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки
Державного податкового університету**Lypkan Andrii**

State Tax University

**ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ****THREATS TO UKRAINE'S ECONOMIC SECURITY
UNDER MARTIAL LAW**

У статті проведено ідентифікацію та систематизацію основних загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану та в розрізі її складових. Визначено, що у ході розгляду загроз економічній безпеці в умовах воєнного часу доцільне розмежування джерел їх походження на внутрішні, що спровоковані кризовими явищами усередині країни, і зовнішні, спричинені процесами, на які країна не має важелів впливу, лише має адаптуватися та мінімізувати негативні наслідки. Підтверджено вичерпність декомпозиції економічної безпеки країни за складовими, а також її достатність для ідентифікації та систематизації відповідних загроз воєнного часу. У ході аналізу систематизовано зовнішні та внутрішні загрози в умовах воєнного стану для виробничої, демографічної, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, макроекономічної, продовольчої, соціальної та фінансової складових економічної безпеки України.

Ключові слова: загроза, економічна безпека, складова, вплив, російсько-українська війна, воєнний стан.

The article identifies and systematises the main threats to Ukraine's economic security under martial law and in terms of its components. The study used such scientific methods as analysis and synthesis, induction and deduction, generalisation and comparison, graphical and tabular methods, etc. It is substantiated that when considering threats to economic security in wartime, it is advisable to distinguish between internal and external sources of their origin. Internal threats are triggered by crises within the country and can be publicly managed and eliminated. External threats are caused by processes over which the country has no leverage, but can only adapt and minimise the negative consequences. The author confirms the exhaustiveness of the decomposition of the country's economic security by components, as well as its sufficiency for identifying and systematising relevant wartime threats. The analysis systematises the external and internal threats under martial law to the production, demographic, energy, foreign economic, investment and innovation, macroeconomic, food, social and financial components of Ukraine's economic security. It is proved that in the context of the Russian-Ukrainian war and the occupation of 18 % of the territory (with the overwhelming concentration of industrial and agricultural production), the first year of the large-scale invasion and, accordingly, martial law was a period of the deepest macroeconomic decline in the history of independent Ukraine. The greatest threats to Ukraine's economic security are identified as follows: physical destruction of the population; forced internal emigration with the status of internally displaced person and external emigration with the status of refugee; kidnapping of Ukrainian children to the territory of the aggressor country as a crime against humanity; unprecedented destruction of energy infrastructure; a passive balance of payments; stagflation as an economic phenomenon when there is a simultaneous economic downturn, rising inflation and rising unemployment; denunciation of the Black Sea Grain Initiative; deterioration in the welfare of citizens; growth of public debt to over 60 % of GDP, etc.

Key words: threat, economic security, component, impact, Russian-Ukrainian war, martial law.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна, що розпочалася у лютому 2014 року, стала постійним джерелом безпрецедентних загроз національній безпеці України в цілому і економічній безпеці зокрема. Так, в Укра-

їні до початку 2022 року окупованими були 43,3 тис. м² або 7,2 % території в межах Автономної Республіки Крим та східних частин Донецької і Луганської областей [1]. Після широкомасштабного вторгнення площа оку-

пованих земель станом на кінець першого півріччя 2022 року сягнула близько 125 тис. км² (21%), а станом на початок 2023 року силами оборони України було звільнено понад 16 тис. км² і окупована територія зменшилася до 109 тис. км² (18%) [2, с. 4]. З об'єктивних причин наша країна втратила економічний потенціал окупованих територій на невизначений термін, що разом з іншими загрозами спричинило безпрецедентну рецесію національної економіки, коли відбулося скорочення реального ВВП у 2022 році на 29,1%, споживання – на 16,9%, а чистий експорт сягнув -9,5% [3]. Так, перший рік широкомасштабного вторгнення і, відповідно, воєнного стану, можна охарактеризувати як період найглибшого макроекономічного спаду в історії незалежної України. Саме тому актуалізується проблема ідентифікації та систематизації основних загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні дослідження проблеми ідентифікації загроз економічній безпеці країни в останні роки реалізовані з прив'язкою до умов, сформованих під впливом локальних та глобальних деструктивних впливів зовнішнього середовища, до яких слід віднести економічну кризу 2014–2015 рр. внаслідок початку російсько-української війни, економічну кризу 2020–2021 рр., спричинену карантинними заходами щодо подолання пандемії COVID-19, а також економічну «катастрофу» 2022 р., що розпочалася з фазою широкомасштабного вторгнення на новому театрі російсько-української війни і триває дотепер. Серед авторів, праці яких опубліковані з урахуванням вказаних обставин, слід виокремити таких: Мартиненко В. [4], Желізко О. [5], Забаштанський М., Забаштанська Т., Роговий А. [6], Гарькава В. [7], Літвін Н., Січиокно Г. [8], Антошкін В., Антошкіна Л. [9], Мазаракі А., Мельник Т. [10]. Дослідження згаданих учених закладають основу для нового осмислення проблеми оцінки загроз економічній безпеці України, що особливо гостро актуалізувалася в умовах воєнного стану і потребує нових наукових розвідок.

Метою дослідження є ідентифікація, систематизація та оцінювання впливу загроз на економічну безпеку України в умовах воєнного стану.

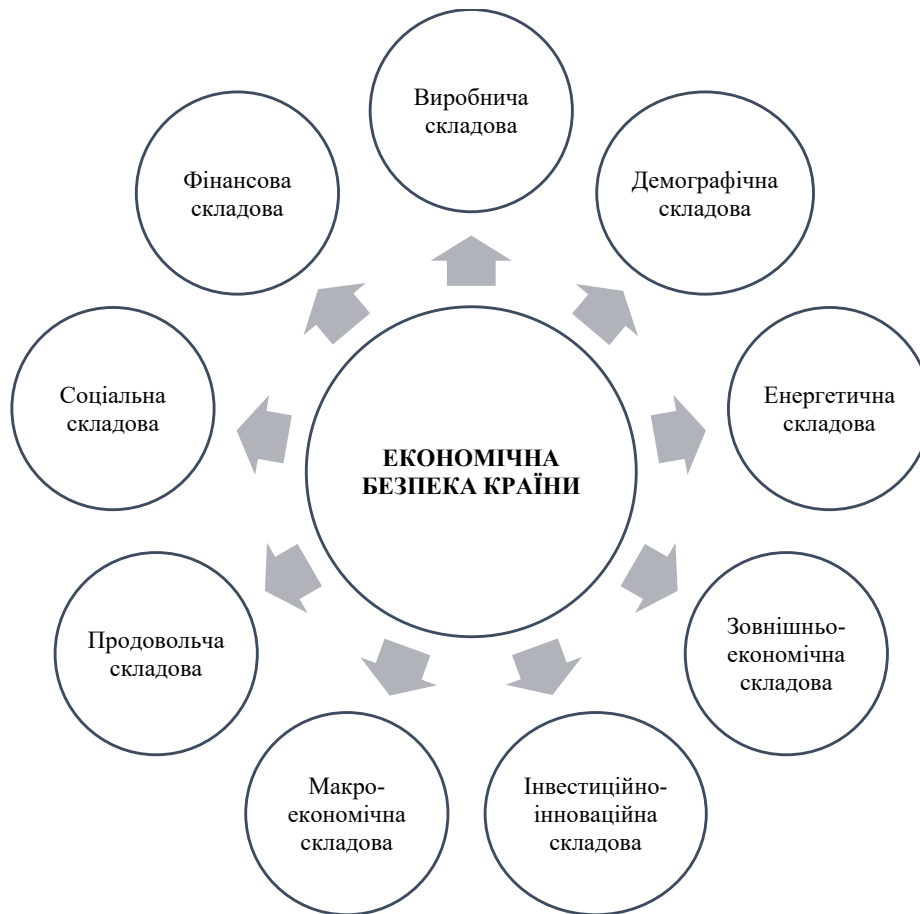
Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану, доцільно спочатку зрозуміти сутність поняття «загроза». Так, загрози розглядають як одні із численних деструктивних факторів економічної безпеки, що постійно трансформуються, тобто протягом короткого проміжку часу вони можуть перетворюватись із реальних у потенційні і навпаки. До

фактору «загрози» віднесено небезпеку, ризик, кризу, кризову ситуацію, катастрофу, деструкційні та деформаційні процеси тощо [11]. Тобто, узагальнено загрозу економічній безпеці країни слід розуміти як фактор небезпеки захисту економічних інтересів держави, оскільки економічна безпека найчастіше ототожнюється зі станом захищеності національних інтересів у економічній сфері. Адже загрози економічній безпеці України є сукупністю наявних та потенційно можливих явищ і чинників, які створюють небезпеку для реалізації національних інтересів в економічній сфері [12]. При цьому слід розрізняти внутрішні загрози, джерело небезпеки яких виходить з внутрішніх проблем і протиріч країни. Такі загрози здебільшого піддаються публічному управлінню та адмініструванню. Також завжди об'єктивно існують зовнішні загрози, джерело яких перебуває поза межами досліджуваної країни і на які вона не спроможна ніяким чином впливати, лише адаптуватися з меншими чи більшими негативними наслідками для економічної безпеки.

Емпіричні процеси ідентифікації та систематизації загроз економічній безпеці в умовах воєнного стану доцільно пов'язати з чинними «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затвердженими Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 [13]. Так, згідно з цим нормативно-правовим актом економічна безпека має 9 складових (рис. 1).

Отже, виходячи з даних, наведених на рис. 1, ідентифікуємо спочатку загрози економічній безпеці країни у розрізі її складових. Так, у період воєнного стану загрози виробничій складовій економічної безпеки пов'язані насамперед з існуючими та потенційними перешкодами (зовнішніми, на які виробничі суб'єкти не мають впливу та/або внутрішніми, яким можна запобігти або виправити) щодо упровадження інновацій у виробництво, здатності до розширеного відтворення, своєчасного оновлення основних засобів, підвищення продуктивності праці, скорочення трудомісткості виробництва, енергетичної незалежності тощо. Пропонуємо такий перелік загроз виробничій складовій економічній безпеці України в умовах воєнного стану (рис. 2).

Крім загроз, наведених на рис. 2, під час фази широкомасштабного вторгнення у російсько-українській війні ще однією суттєвою загрозою, яка стане на заваді повоєнного відновлення національної економіки, слід вважати диспропорції у технологічній структурі промислового виробництва, коли частка високотехнологічного виробництва, що складає близько 5% нижча у 4 рази, порівняно з середнім зна-

Рис. 1. Декомпозиція економічної безпеки країни

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [13]

ченням у постіндустріальних економік, а частка ресурсоємних секторів економіки складає близько 40 %, що на 10 % перевищує норматив постіндустріальних країн [15, с. 78].

Основними загрозами демографічної складової економічної безпеки країни в умовах воєнного стану є підстави вважати такі (рис. 3).

Загрози виробничій складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану	згорання деіндустріалізації та ревіталізації старопромислових секторів національної економіки
	загрози релокації бізнесу внаслідок війни
	поглиблення процесу відставання виробничої структури економіки України від технологічного прогресу
	вкрай низький рівень запровадження інновацій у виробництво, що уп'ятеро нижчий, порівняно з розвиненими країнами
	втрата промислового потенціалу на окупованих та прифронтових територіях
	загрози руйнування критичної інфраструктури та погіршення її технічного стану
	високий рівень фізичного та морального зносу основних засобів переважної більшості секторів національної економіки
	тотальна залежність економіки від імпорту та неможливість імпортозаміщення високотехнологічних товарів
	руйнування технологічних зв'язків у глобальних ланцюгах доданої вартості

Рис. 2. Перелік загроз виробничій складовій економічної безпеки України, що загострилися під впливом російсько-української війни

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [11; 14]

Загрози демографічній складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану	знищення, поранення, катування цивільних і військових України російськими мілітарними та парамілітарними формуваннями
	вимушена зовнішня еміграція (набуття статусу біженця в інших країнах)
	вимушена внутрішня еміграція (набуття статусу внутрішньо переміщеної особи)
	збільшення чисельності безробітного населення і скорочення робочих місць
	прискорення від'ємного природного приросту населення
	поглиблення процесів «старіння» населення
	кіднепінг українських дітей

Рис. 3. Перелік загроз демографічній складовій економічної безпеки України, що загострилися під впливом російсько-української війни

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [16–17]

Виходячи з даних рис. 3, найбільшою зовнішньою загрозою демографічній складовій економічної безпеки України є фізичне знищення населення України. Так, допоки втрати сил оборони засекречені, згідно звіту Управління Верховного комісара ООН з прав людини, підтверджено втрати цивільних осіб у період з 24.02.2022 р. до 04.06.2023 р., які склали 8 983 загиблих і 15 442 поранених [18]. Очевидно, що непідтверджені втрати цивільного населення внаслідок російсько-української війни будуть у декілька разів вищим. Також на кінець березня 2023 р. чисельність українських біженців, які отримали статус тимчасового захисту, досягла 5 млн 8 тис. 482 особи, тоді як з початку широкомасштабного вторгнення у країнах Європи було

зареєстровано 8 млн 173 тис. українських біженців, включно з тими, хто повернувся в Україну або виїхав з Європи в інші країни [19]. Статус внутрішньо переміщеної особи станом на початок другого півріччя 2023 р. отримали 5,1 млн осіб [20]. Проте найбільшим злочином росії проти людяності, і, відповідно, загрозою демографічній безпеці України, є кіднепінг – викрадення українських дітей. Наразі достеменно встановлена незаконна депортація 19 393 неповнолітніх осіб з окупованих територій в росію, але їх чисельність значно більша [21]. Визначити ступінь негативного впливу охарактеризованих загроз на демографічну складову економічної безпеки наразі неможливо, але слід розуміти, що він буде надзвичайно високим.

Загрози енергетичній складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану	руйнування енергетичної інфраструктури та енергогенеруючих компаній внаслідок ракетних обстрілів і терактів
	залежність національної економіки від імпорту енергоносіїв
	інфляційні процеси на ринку енергоносіїв
	низький рівень інвестування в енергетичний сектор економіки
	недосконалість інфраструктури та нерозвиненість енергомереж
	вимушені перебої в енергопостачанні
	перешкоди щодо забезпечення конверсії (взаємозамінності) основних видів енергоресурсів
	нерозвиненість системи зберігання енергії
	еколого-економічні наслідки руйнування Каховської ГЕС

Рис. 4. Перелік загроз енергетичній складовій економічній безпеки України, що загострилися під впливом російсько-української війни

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [22]

Наступною складовою економічної безпеки України є енергетична. Загрози енергетичній складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану зведено на рис. 4.

Найбільшою загрозою енергетичній складовій економічної безпеки України є руйнування енергетичної інфраструктури та енергогенеруючих компаній внаслідок ракетних обстрілів і терактів. Решта загроз прямо або опосередковано пов'язана з цією. Слід зазначити, що сектор енергопостачання генерував до 17% ВВП і відігравав ключову роль в економічному зростанні України до широкомасштабного вторгнення. Крім того, 100% населення мали доступ до електроенергії, а 74% – до газорозподільної мережі [23]. Внаслідок постійних ворожих атак ракетами та безпілотними літальними апаратами було завдано сумарних збитків на понад 10 млрд дол. США, генеруючі потужності скоротилися на 61,4% – з 36,0 до 13,9 ГВт, крім того близько 10 ГВт електричної потужності опинилося на тимчасово окупованих територіях, з яких 6 ГВт Запорізької АЕС, що не подається в мережу [23]. При цьому, станом на 1 липня 2023 р. виконано аварійно-відновлювальних робіт на пошкоджених об'єктах теплової генерації лише 1,6% від потреби (на 482 млн грн з необхідних 29,9 млрд грн), а втрачено 44% атомної генерації та 3/4 потужностей ТЕС [24].

Щодо загроз зовнішньоекономічній складовій економічної безпеки України сформовано рис. 5.

Очевидно, що основною загрозою зовнішньоекономічній складовій економічній безпеки України є руйнівний вплив російсько-української війни на торговельні відносини, вагомою частиною яких є військова, гуманітарна, фінан-

сова допомога союзників. Крім того, широкомасштабне вторгнення розпочалося в період відновлення національної економіки України від наслідків пандемії COVID-19. Очевидно, що окупація промислових та аграрних територій України спричинила безповоротні втрати зовнішньої торгівлі в експортоорієнтованих секторах національної економіки – аграрному та промисловому. Загрози від'ємного платіжного балансу та зростання залежності національної економіки від імпорту ілюструє табл. 1.

З даних, наведених у табл. 1, видно, що на кінець 2022 р. сальдо платіжного балансу України складало –2,9 млрд дол. США, натомість як на кінець 2021 р. платіжний баланс було зведено з профіцитом +487 млн дол. США. При цьому від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі (різниця між експортом та імпортом) і, відповідно зростання залежності української економіки від імпорту збільшилося з 2,7 млрд дол. США у 2021 р. до 25,7 млрд дол. США у 2022 р. При цьому зведене сальдо платіжного балансу без урахування міжнародної грантової допомоги та коштів Міжнародного валютного фонду (т. з. розрив платіжного балансу) у 2021 р. складало –2 млрд дол. США проти +0,5 млрд дол. США зведеного балансу, а у 2022 р. –35,4 млрд дол. США проти –2,9 млрд дол. США зведеного балансу [28]. Отже, найбільшою загрозою зовнішньоекономічній складовій економічній безпеці України є ймовірність припинення фінансування донорів і кредиторів, без якого сальдо платіжного балансу у 2023 р. МВФ прогнозує в обсязі –40,8 млрд дол. США [28].

Пропонуємо такий перелік загроз інвестиційно-інноваційній складовій економічній безпеці України в умовах воєнного стану (рис. 6).

Загрози зовнішньоекономічній складовій економічній безпеці України в умовах воєнного стану	вплив широкомасштабного вторгнення російської армії на зовнішньоекономічну діяльність України
	участь Ірану та Білорусі у широкомасштабному вторгненні
	тотальна залежність України від рішень союзників щодо постачання зброї, обладнання, техніки, грантових і кредитних коштів тощо
	чутливість глобальної економіки до протиепідемічних заходів під час та після пандемій (наприклад, COVID-19)
	пасивний платіжний баланс України (від'ємне сальдо)
	неоптимальність структури експорту та імпорту країни
	зростання залежності національної економіки від імпорту
боротьба за природні ресурси	

Рис. 5. Перелік загроз зовнішньоекономічній складовій економічній безпеці України, що загострилися під впливом російсько-української війни

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [25–26]

Платіжний баланс України у 2021–2022 рр., млн дол. США

Статті платіжного балансу	2021 р.	2022 р.					Зміни у 2022 р., порівняно з 2023 р. (+/-)
	всього	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	всього	
А. Рахунок поточних операцій	-3 882	2 023	881	5 010	-54	7 860	+11 742
у тому числі:							
Товари та послуги (сальдо)	-2 671	-1 480	-6 755	-7 671	-9 756	-25 662	-22 991
Експорт товарів і послуг	81 504	17 282	11 593	13 454	14 676	57 005	-24 499
Імпорт товарів і послуг	84 175	18 762	18 348	21 125	24 432	82 667	-1 508
В. Рахунок операцій з капіталом	15	58	16	44	65	183	+168
С. Фінансовий рахунок	-4 354	5 421	5 655	2 868	-3 001	10 943	+15 297
у тому числі:							
Прямі інвестиції (сальдо)	-7 518	577	-286	-332	-291	-332	+7 186
Портфельні інвестиції (сальдо)	-1 024	1 004	253	179	590	2 026	+3 050
Д. Зведений баланс (= А + В - С)	487	-3 340	-4 758	2 186	3 012	-2 900	-3 387
Е. Резерви та пов'язані статті	487	-3 340	-4 758	2 186	3 012	-2 900	-3 387
Резервні активи	2 532	-2 741	-5 008	1 431	4 050	-2 268	-4 800
Кредити МВФ	-685	599	-250	-755	1 038	632	+1 317

Джерело: сформовано та проведено розрахунки за даними, наведеними у [27]

Загрози інвестиційно-інноваційній складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану

- відсутність сприятливих умов для інвестування та реінвестування через активні бойові дії
- недосконалість державної та регіональної інвестиційної політики, відсутність моніторингу інвестиційного потенціалу країни та регіонів
- недостатня розвиненість інноваційної інфраструктури країни в цілому та секторів економіки зокрема
- технологічна залежність України від інших країн та незначна участь у експорті технологій
- відсутність можливості повного страхування іноземних інвестицій в умовах воєнного стану
- незадовільний стан захисту прав власників та інвесторів в умовах активних бойових дій
- відсутність в Україні активності інвесторів на фондовому ринку
- висока ризиковість інвестиційних проєктів під час активних бойових дій на території України
- низький рівень захисту інтелектуальної власності

Рис. 6. Перелік загроз інвестиційно-інноваційній складовій економічної безпеки України, що загострилися в умовах російсько-української війни

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [29–30]

Аналізуючи загрози, представлені рис. 6, слід розуміти, що в умовах воєнного стану суттєвою зовнішньою загрозою є зростання інвестиційних ризиків, тому бізнес змушений «заморожувати» капіталовкладення, або взагалі виводити кошти і розміщувати їх в інвестиційно привабливих країнах. Відбувається відтік інвестицій і, відповідно, «заморожується» реалізація інвестиційних проєктів через суттєве зростання їх ризиковості. Очевидно, що в зоні активних бойових дій та на окупованих територіях вести бізнес неможливо. Єдиним сектором, в який надходять інвестиції та впроваджуються нові технології, є військово-промисловий комплекс, оскільки виробники засобів ураження зацікавлені у випробуванні новітніх технологій на полі бою, саме тому на цій ділянці інноваційна діяльність активізується. Внутрішніми загрозами інвестиційно-інноваційній складовій економічній безпеці залишаються недосконалість інвестиційної політики, відсутність моніторингу інвестиційного потенціалу країни, нерозвиненість інноваційної інфраструктури та низький рівень захисту права власності, у тому числі інтелектуальної.

Загрози макроекономічній складовій економічної безпеки України зведено на рис. 7.

За даними Міністерства економіки України, близько третини національної економіки перебуває у «тіні» і діяльність здійснюється нелегально, тобто безповоротні втрати ВВП складають понад 30% [32], значними також будуть обсяги недоотриманих податкових доходів бюджету. Загрози тіньової економіки тісно пов'язані з корупцією на різних щаблях державної влади. Так, у рейтингу сприйняття корупції 2022 р. Україна зайняла 116 місце (зі 180) з найвищим показником за останні 10 років

[33], оскільки було ухвалено Антикорупційну стратегію, запущено антикорупційні інститути – Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Вищий антикорупційний суд, Національне антикорупційне бюро України і в 2022 році активізовано їх діяльність не зважаючи на активні бойові дії. Крім того, економічний спад, прискорення інфляції та зростання рівня безробіття в 2022 р. є суттєвими загрозами макроекономічній складовій економічній безпеки України (рис. 8).

Дані рис. 8 показують, що містить щорічну динаміку фізичного обсягу ВВП, індексу споживчих цін та рівня безробіття (за методологією МОП) від початку російсько-української війни 2014 р. до кінця 2022 р., дозволяють виокремити 3 характерних кризових періоди, упродовж яких загрози макроекономічній складовій економічній безпеки України були найвищими:

1) 2014–2015 рр. – початок російсько-української війни, для якого були характерними такі негативні макроекономічні процеси: реальний економічний спад –16%, зростання інфляції споживання +80% та підвищення рівня безробіття (за методологією МОП) +2%;

2) 2020 р. – початок пандемії COVID-19, коли реальний економічний спад сягнув –7%, зростання інфляції споживання +9% та підвищення рівня безробіття (за методологією МОП) +2%;

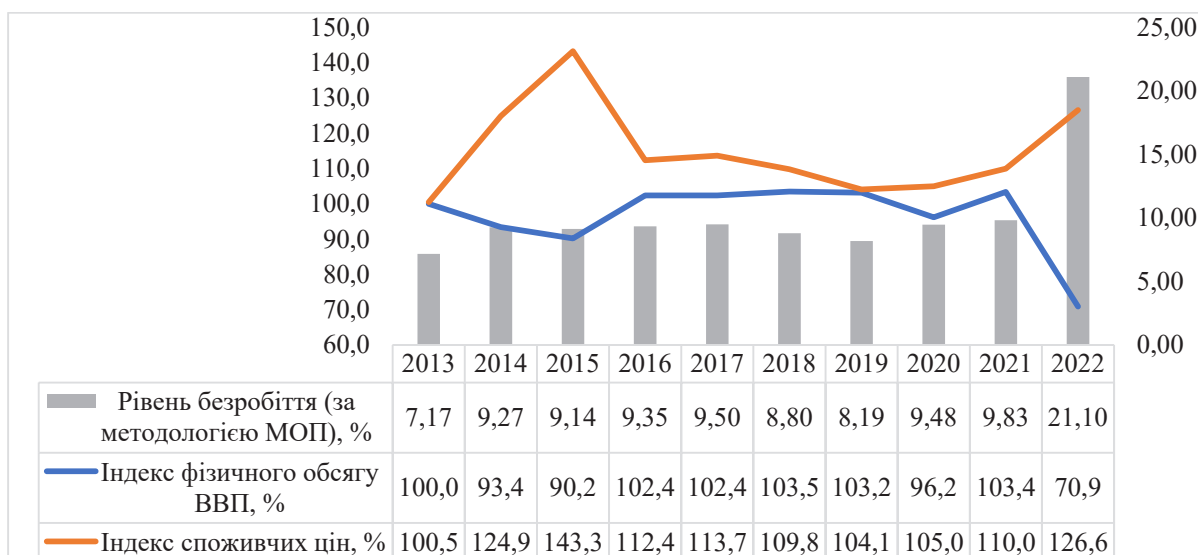
3) 2022 р. – початок широкомасштабного вторгнення й інтервенції російських мілітарних та парамілітарних формувань на суверенну територію України, внаслідок якого спад реального ВВП склав рекордних –32,5%, приріст інфляції споживання – +39,3%, а також рекордний приріст рівня безробіття +11,3%.

Наведені кризові періоди мають спільну характерну рису – реальний економічний спад, прискорення інфляції та зростання безробіття,

Загрози макроекономічній складовій економічній безпеки України в умовах воєнного стану	високий рівень «тінізації» економіки
	присутність корупції на різних рівнях державної влади
	низький рівень продуктивності виробничих ресурсів, порівняно з країнами, що розвиваються
	спадна динаміка ВВП та ВВП на особу через руйнування інфраструктури та промислового потенціалу України
	зростання рівня безробіття в Україні
	прискорення інфляційних процесів
зниження схильності до заощаджень в умовах скорочення доходів населення	

Рис. 7. Перелік загроз макроекономічній складовій економічній безпеки України, що загострилися під впливом російсько-української війни

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [31]

Рис. 8. Динаміка реального ВВП, інфляції споживання та рівня безробіття у період російсько-української війни

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [34]

який в макроекономіці називається стагфляцією. Боротьба зі стагфляцією є складним і довгостроковим процесом, що вимагає згуртованості всіх гілок влади, ефективного співробітництва з бізнес-середовищем та іншими зацікавленими сторонами, а також наявності чітких стратегій і планів дій.

Для подолання стагфляції в умовах воєнного стану Національний банк України може вживати заходів для контролю інфляції шляхом підвищення відсоткових ставок, операції на відкритому ринку, резервні вимоги, рефінансування банків тощо для контролю грошової маси та ліквідності. Уряд може контролювати свої видатки і податкову політику таким чином, щоб збалансувати бюджет та уникнути надмірної інфляції. Впровадження структурних реформ у різних секторах національної економіки може збільшити продуктивність та знизити вартість виробництва, що додатково допоможе послабити тиск на ціни.

Підтримка інвестицій в реальний сектор економіки може стимулювати ріст виробництва та створення нових робочих місць. Ще одним напрямом державної політики подолання стагфляції може бути стимулювання підприємництва, а саме створення сприятливого підприємницького клімату, надання підприємцям можливостей для розвитку та інновацій задля збільшення обсягів виробництва та стимулювання економічне зростання. Безперечно, в умовах війни складним, але ефективним напрямом стимулювання стане всебічне стимулювання експорту задля збалансування платіжного балансу та зниження тиску на валют-

ний ринок. Забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору економіки може допомогти забезпечити стабільні ціни на продовольство та зменшити імпорту залежність, а також знизити вплив загроз продовольчій складовій економічної безпеки України, перелік яких наведено на рис. 9.

Виходячи з даних рис. 9, слід детальніше розібрати наведені загрози. Так, висока частка витрат домогосподарств на споживання продуктів харчування вказує на те, що значна частина доходів населення витрачається на харчування, що може призвести до зниження якості життя і обмеженого доступу до інших необхідних благ. Неоптимальне співвідношення виробництва і споживання основних видів продовольства означає, що обсяги виробництва деяких товарів, продукції, робіт, послуг можуть бути недостатніми для задоволення попиту населення, а це може призвести до залежності від імпорту і підвищення цін на продукти. Диспаритет у структурі споживання населенням продуктів тваринного та рослинного походження має безпосередній негативний вплив на здоров'я населення та сталість виробництва.

Окупація та знищення орних земель під час російсько-української війни є найбільшою загрозою продовольчій безпеці, оскільки призводить до втрати основного виробничого ресурсу аграрного сектору економіки, який є основою для виробництва продуктів харчування, що безпосередньо загрожує продовольчій безпеці України та світу. Саме тому торговельна блокада експорту українського продовольства з боку агресора призвела до скорочення поставок

Загрози продовольчій складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану	висока частка витрат домогосподарств на споживання продуктів харчування
	неоптимальне співвідношення виробництва і споживання основних видів продовольства
	диспаритет у структурі споживання населенням продуктів тваринного та рослинного походження
	окупація та знищення орних земель під час російсько-української війни
	торговельна блокада експорту українського продовольства з боку агресора
	зростання частки імпорту в продажах продовольчих товарів
	скорочення запасів продовольства через активні бойові дії
	мінливість цін на продовольство
	руйнування сільськогосподарської інфраструктури в зоні активних бойових дій
	низький рівень адаптації виробників продовольства до кліматичних змін

Рис. 9. Перелік зовнішніх і внутрішніх загроз продовольчій складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [35]

збіжжя в країні Африки та Азії і загрожувала голодом для сотень мільйонів людей. У Стамбулі 22 липня 2022 р. було укладено унікальний договір «Чорноморська зернова ініціатива» між Україною, ООН і Туреччиною з одного боку та між росією, ООН і Туреччиною з іншого боку, яка кілька разів пролонговувалася і діяла до одностороннього розірвання росією 17 липня 2023 р. Упродовж дії «Чорноморської зернової ініціативи» з України морським шляхом вивезено 32,9 млн тон збіжжя [36] і фактично попереджено світову продовольчу кризу.

Залежність від імпорту може призвести до вразливості у разі змін на світовому ринку, а також підвищення витрат на імпортні продукти. Політичні, економічні та природні фактори можуть спричинити коливання цін, що ускладнить доступ населення до продуктів харчування. Руйнування сільськогосподарської інфраструктури в зоні активних бойових дій обмежує здатність країни виробляти продукти харчування. Також кліматичні зміни негативно впливатимуть на виробництво, якщо не вжити заходи для адаптації.

Враховуючи ці загрози, важливо розробити стратегії, спрямовані на забезпечення стійкої продовольчої безпеки через диверсифікацію виробництва, підвищення адаптації до змін і виробництво продуктів більшої вартості для підтримання життєздатності експортоорієнтованого аграрного сектора економіки та забезпечення населення світу харчами.

Загрози соціальній складовій економічної безпеки України (рис. 10).

Наведені загрози соціальній складовій економічної безпеки України на рис. 10 тісно пов'язані із загрозами демографічній, макро-економічній і продовольчій складовим і фактично є їх похідними. Загрози, пов'язані з російсько-українською війною, мають глибокий і комплексний вплив на соціальну складову економічної безпеки України. Для їх подолання важливо розробити комплексну стратегію, яка включатиме гуманітарну допомогу, реструктуризацію економіки, забезпечення прав та безпеки громадян, просування дипломатичних рішень та підтримку внутрішнього єднання.

Останнім і не менш важливим набором загроз, вплив яких потрібно оцінити у контексті нашого дослідження, є загрози фінансовій складовій економічної безпеки України (рис. 11).

Найбільшими загрозами фінансовій складовій економічної безпеки України як в умовах російсько-української війни, та і в мирний час є підвищення відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП понад 60% та відношення дефіциту державного бюджету до ВВП понад 6% [13]. Так, у 2021 р. обсяг сукупного державного боргу України склав 2 671,8 млрд грн або 49% ВВП. Упродовж 2022 р. відбулося збільшення обсягу сукупного державного боргу на 1 399,9 млрд грн, відношення якого до ВВП сягнуло 78,4% ВВП [41]. У 2021 р. відношення

Загрози соціальної складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану	погіршення добробуту населення у воєнний час
	зростання частки витрат домогосподарств на продовольство
	скорочення бюджетних видатків на освіту та охорону здоров'я населення
	зростання захворюваності населення на інфекційні хвороби
	зростання рівня злочинності
	збільшення заборгованості з оплати праці
	скорочення зайнятості працездатного населення
	зниження реальної та номінальної заробітної плати
	зростання індексу споживчих цін
посилення соціальної нерівності внаслідок війни	

Рис. 10. Загрози соціальної складовій економічної безпеки України, що загострилися в умовах воєнного стану

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [37]

Загрози фінансовій складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану	постійне зростання боргового навантаження на бюджет задля фінансування потреби у збільшенні обсягів видатків на оборону
	перенаправлення бюджетних коштів на фінансування оборони та галузей її підтримки
	безпрецедентне зростання дефіцитності державного бюджету внаслідок збільшення видатків на фінансування силового блоку
	обмеженість переліку боргових інструментів, що використовуються у практиці державного запозичення
	збільшення обсягів простроченої, сумнівної та безнадійної заборгованості
	залежність фінансового сектору від кон'юнктури міжнародних фінансових ринків та рішень міжнародних організацій
	зниження обсягів кредитування реального сектору економіки в умовах війни
	суттєве податкове навантаження на бізнес
	девальвація національної грошової одиниці
	високий рівень облікової ставки

Рис. 11. Перелік загроз фінансовій складовій економічної безпеки України в умовах воєнного стану

Джерело: систематизовано і узагальнено за даними, наведеними у [38–40]

дефіциту державного бюджету України до ВВП склало 3,6%, (197,9 млрд грн). У 2022 р. відношення дефіциту державного бюджету України до ВВП склало рекордні 17,6% (914,7 млрд грн). При цьому у 2022 р., порівняно з 2021 р. національна грошова одиниця знецінилася на 23,4% (офіційний курс долара США зріс з 28,014 грн 31.12.2022 до 35,696 грн 31.12.2022), відповідно, інфляція споживання сягнула 126,6%, а облікова ставка НБУ за 2022 р. була підвищена з 9% до 25% [42]. Найбільш дієвою протидією загрозам фінансовій складовій економічної безпеки України у 2022 р. залишалася міжна-

родна фінансова допомога, у т. ч. грантова, що покривала колосальний дефіцит державного бюджету у 17,6% ВВП. Так, за 2022 р. обсяг фінансування України міжнародними партнерами склав понад 37 млрд дол США [43].

Згідно з прогнозом Світового банку, вартість повоєнної відбудови України складе більше 400 млрд дол. США впродовж наступних 10 років. На кількох платформах розробляється механізм фінансування відновлення України у післявоєнний період. США з іншими партнерами анонсували, що допоможуть відновленню інфраструктури. Також значну частину потреби у фінансових

ресурсах можна покрити коштом заморожених активів росії, обсяг яких, за оцінкою Bloomberg, на кінець травня 2023 р. сягнув 360 млрд дол. США. Механізми передавання Україні цих коштів ще напрацьовуються і тестуються [44].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, після реалізації емпіричних процедур щодо ідентифікації, систематизації та оцінювання впливу загроз на економічну безпеку України в умовах воєнного стану можна зробити ряд висновків. По-перше, досліджуючи загрози економічній безпеці в умовах воєнного стану, необхідно чітко розмежовувати джерела їх походження як зовнішні і внутрішні для країни, що обрана об'єктом дослідження. По-друге, класифікація складових економічної безпеки країни, наведена у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [13], є вичерпною і достатньою для ідентифікації та систематизації відповід-

них загроз воєнного часу. По-третє, для виробничої, демографічної, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, макроекономічної, продовольчої, соціальної та фінансової складових економічної безпеки України ідентифіковано та систематизовано близько 80 загроз, перелік яких не є вичерпним і доповнюватиметься у подальших наукових розвідках автора. По-четверте, доведено, що найбільшими загрозами економічній безпеці України в умовах російсько-української війни та окупації 18% території (з переважною концентрацією промислового та аграрного виробництва) є: фізичне знищення населення, вимушена внутрішня і зовнішня еміграція, кіднепінг, руйнування енергетичної інфраструктури, пасивний платіжний баланс, стагфляція, денонсація Чорноморської зернової ініціативи, погіршення добробуту громадян, зростання державного боргу тощо.

Список використаних джерел:

1. Horbulin V. The world hybrid war: Ukrainian forefront: monograph abridged and translated from Ukrainian. Kharkiv: Folio, 2017. 158 p. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-01/GW_engl_site.pdf
2. Osmolovska Iu. Walking on fire: Demining in Ukraine. Bratislava: GLOBSEC, 2023. 28 p. URL: <http://surl.li/jrbcn>
3. Коментар Національного банку щодо зміни реального ВВП у 2022 році. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/koментар-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2022-rotsi>
4. Мартиненко В.В. Теоретико-методичні засади оцінки економічної безпеки національної економіки. *Економічний простір*. 2015. № 93. С. 131–140.
5. Желізко О.О. Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. № 5(61). С. 103–108. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/5_61_2017_ukr/15.pdf
6. Забаштанський М.М., Забаштанська Т.В., Роговий А.В. Економічна безпека держави в умовах трансформаційних змін туристичної галузі України. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 4(72). С. 50–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-7>
7. Гарькава В.Ф. Визначення загроз економічній безпеці регіону. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30(69). № 4. С. 103–108. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-18>
8. Літвін Н.М., Січиокно Г.Б. Класифікація актуальних загроз економічній безпеці держави в контексті кризових тенденцій національної економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 1(53). С. 171–180. URL: <http://surl.li/jwjer>
9. Антошкін В.К., Антошкіна Л.І. Концептуальні положення збереження економічної безпеки в умовах війни та військового стану. *Економічний вісник університету*. 2022. Випуск 55. С. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-55-77-83>
10. Мазаракі А., Мельник Т. Економічна безпека України в умовах російської агресії. *Scientia Fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. № 5. С. 4–28. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(145\)01](https://doi.org/10.31617/1.2022(145)01)
11. Мартиненко В. В. Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. *Економічний часопис – XXI*. 2011. Випуск 115. № 7–8. С. 40–43. URL: <http://ea21journal.world/index.php/ea-v115-12/>
12. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07>
13. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
14. Мартиненко В.В. Концептуальні підходи до зміцнення безпеки економіки України. *Економічний часопис – XXI*. 2015. Випуск 148. № 1–2(2). С. 12–15. URL: <http://ea21journal.world/wp-content/uploads/2022/04/ea-V148-03.pdf>

15. Ходжаян А.Р. Структурна характеристика розвитку економіки України. *Економічний вісник*. 2018. № 4. С. 71–83. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2018/4/EV20184_071-083.pdf
16. Іванісов О.В., Агавердієва Х.Ф., Лебединська О.С. Демографічна безпека України: сучасні виклики та загрози. *Економіка і фінанси*. 2019. № 1. С. 28–39.
17. Скиба О.О., Савіна Н.Б. Соціальна та демографічна складові економічної безпеки держави: сучасний стан, виклики, загрози. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2023. Том 1. № 101. С. 177–189. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve1202316>
18. Україна: втрати серед цивільних осіб: звіт Управління Верховного комісара ООН з прав людини. 5 червня 2023. 4 с. URL: <http://surl.li/jwrrgc>
19. Кобзар Ю. Українські біженці в Європі встановили новий рекорд. 2023. URL: <http://surl.li/jwwlwr>
20. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: опитування загального населення. Раунд 13. 2023. 19 с. URL: <http://surl.li/jwwwok>
21. Доломанжи А. Скільки українських дітей депортовано в Росію: Зеленський розкрив моторошні дані. 2023. URL: <http://surl.li/jrbbm>
22. Прохорова В.В. Реформування енергетичного сектору України в контексті управління енергетичною безпекою. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2023. Випуск 15(30). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/534>
23. Ukraine energy damage assessment: Executive summary. 2023. 6 p. URL: <http://surl.li/jxaab>
24. Коваленко О. Зима буде страшною: в Україні не відновили й 2% від зруйнованої енергосистеми – НКРЕКП. 2023. URL: <http://surl.li/jxazc>
25. Бобиль В.В., Лоскутова Г.А., Дронь М.А. Ризики та джерела загроз зовнішньоекономічної безпеки України. *Review of Transport Economics and Management*. 2022. № 8(24). С. 12–19. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/257978>
26. Марутян Р. Зовнішньоекономічна безпека як ключова складова економічної безпеки України. *Наукові перспективи*. 2022. № 10(28). С. 577–586. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-577-586](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-577-586)
27. Платіжний баланс України: статистика зовнішнього сектору. 2023. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/BOP_m.xlsx
28. Данилишин Б. Платіжний баланс: ключові зміни з початку 2023 року. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/14/701160/>
29. Андрощук Г.О. Технологічна безпека: прогностичні оцінки трендів у розвитку науки і технологій. *Наука, технології, інновації*. 2022. № 1. С. 69–80. DOI: <http://doi.org/10.35668/2520-6524-2022-1-10>
30. Кваша Т.К. Визначення ризиків інвестиційно-інноваційної безпеки в Україні. *Статистика України*. 2022. № 3–4(98–99). С. 35–44. URL: <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/issue/view/44/3-4-2022>
31. Скрипниченко М. І. Макроекономічні оцінки і прогнози повоєнного відновлення економіки України. *Економічна теорія*. 2022. № 2. С. 29–43. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.02.029>
32. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Міністерства економіки України. 2022. URL: <http://surl.li/hsdth>
33. Індекс сприйняття корупції – 2022. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/#/>
34. Статистична інформація. 2023. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
35. Гобела В., Мельник С., Курляк М. Продовольча безпека України на фоні війни: оцінка стану та прогнозування тенденцій. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. № 2(02). С. 92–98. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-16>
36. Data. Joint Coordination Centre for the Black Sea Grain Initiative: United Nations. 2023. URL: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/data>
37. Онищенко С., Маслій О., Глушко А., Загорулько Т. Виклики та загрози соціально-економічній безпеці України в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2023. № 1(88). С. 135–143. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1\(88\).2888](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1(88).2888)
38. Коробцова Д.В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27>
39. Ганзюк С.М., Драй О.О. Загрози фінансовій безпеці України. *Modern Economics*. 2023. № 38. С. 28–33. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V38\(2023\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.V38(2023)-04)
40. Гетьманець О.П., Коробцова Д.В. Фінансова безпека як чинник воєнної безпеки. *Право і безпека*. 2023. № 1. С. 169–178. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.15>
41. Державні фінанси. 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/>
42. Статистика Національного банку України. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/nbustatistic>
43. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. Міністерство Фінансів України. 2023. URL: <http://surl.li/jzdkx>
44. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4

References:

1. Horbulin V. (2017) The world hybrid war: Ukrainian forefront. Kharkiv: Folio, 158 p. Available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-01/GW_engl_site.pdf (accessed August 4, 2023).
2. Osmolovska Iu. (2023) Walking on fire: Demining in Ukraine. Bratislava: GLOBSEC, 28 p. Available at: <http://surl.li/jrbcn> (accessed August 4, 2023).
3. National Bank of Ukraine (2022) Komentar Natsionalnogo banku shchodo zminy realnogo VVP u 2022 rotsi [NBU commentary on changes in real GDP in 2022]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2022-rotsi> (accessed August 4, 2023).
4. Martynenko V.V. (2015) Teoretyko-metodychni zasady otsinky ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky [Theoretical and methodological basis for assessing the economic security of the national economy]. *Economic scope*, no. 93, pp. 131–140.
5. Zhelizko O.A. (2017) Analiz osnovnykh nebezpek, zahroz ta ryzykiv ekonomichnii bezpetsi pidpriemnytstva na suchasnomu etapi rozvytku derzhavy [The analysis of main dangers, threats and risks to the economic security of entrepreneurship at the present stage of the state's development]. *Problems of Systemic Approach in the Economy*, no. 5(61), pp. 103–108. Available at: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/5_61_2017_ukr/15.pdf (accessed August 4, 2023).
6. Zabashtanskyi M.M., Zabashtanska T.V., Rogovyi A.V. (2019) Ekonomichna bezpeka derzhavy v umovakh transformatsiinykh zmin turystychnoi haluzi Ukrainy [Economic security of the state in conditions of the transformation changes of the tourist industry of Ukraine]. *Problems of Systemic Approach in the Economy*, no. 4(72), pp. 50–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-7>
7. Harkava V.F. (2019) Vyznachennia zahroz ekonomichnii bezpetsi rehionu [Determining the economic security threats in the region]. *Scientific notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Economy and Management*, vol. 30(69), no. 4, pp. 103–108. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-18>
8. Litvin N.M., Sichyokno G.B. (2019) Klasyfikatsiia aktualnykh zahroz ekonomichnii bezpetsi derzhavy v konteksti kryzovykh tendentsii natsionalnoi ekonomiky [Classification of actual threats to the economic security of the state in the context of crisis trends of the national economy of Ukraine]. *Science Notes of KROK University*, no. 1(53), pp. 171–180. Available at: <http://surl.li/jwjer> (accessed August 4, 2023).
9. Antoshkin V.K., Antoshkina L.I. (2022) Kontseptualni polozhennia zberezhenia ekonomichnoi bezpeky v umovakh viiny ta viiskovoho stanu [Conceptual provisions for preserving economic security in the conditions of war and martial law]. *University Economic Bulletin*, no. 55, pp. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-55-77-83>
10. Mazaraki A., Melnyk T. (2022) Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii [Economic security of Ukraine under the conditions of russian aggression]. *Scientia Fructuosa*, no. 5, pp. 4–28. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(145\)01](https://doi.org/10.31617/1.2022(145)01)
11. Martynenko V.V. (2011) Zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v konteksti vyklykiv hlobalizatsii [Threats for the economic security of Ukraine in the context of global challenges]. *Economic Annals – XXI*, vol. 115, no. 7–8, pp. 40–43. Available at: <http://ea21journal.world/index.php/ea-v115-12/> (accessed August 4, 2023).
12. Ministry of Economy of Ukraine (2007) Pro zatverdzhennia Metodyky rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [On approval of the Methodology for calculating the level of economic security of Ukraine]: order from 02.03.2007 No. 60. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07> (accessed August 4, 2023).
13. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013) Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [On approval of Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]: order from 29.10.2013 No. 1277. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (accessed August 4, 2023).
14. Martynenko V.V. (2015) Kontseptualni pidkhody do zmitsnennia bezpeky ekonomiky Ukrainy [Conceptual approaches to strengthening the security on Ukraine's economy]. *Economic Annals – XXI*, vol. 148, no. 1–2(2), pp. 12–15. Available at: <http://ea21journal.world/wp-content/uploads/2022/04/ea-V148-03.pdf> (accessed August 4, 2023).
15. Khodzhaian A.R. (2018) Strukturna kharakterystyka rozvytku ekonomiky Ukrainy [Structural characteristics of Ukrainian economy development]. *Economics Bulletin*, vol. 4, pp. 71–83. Available at: https://ev.nmu.org.ua/docs/2018/4/EV20184_071-083.pdf (accessed August 4, 2023).
16. Ivanisov O.V., Ahaverdiiieva K.F., Lebedinskaya E.S. (2019) Demohrafichna bezpeka Ukrainy: suchasni vyklyky ta zahrozy [Demographic security of Ukraine: Modern challenges and threats]. *Economics and Finance*, no 1, pp. 28–39. Available at: http://ecofin.at.ua/EF_01_2019.pdf#page=28 (accessed August 4, 2023).
17. Skyba O.O., Savina N.B. (2023) Sotsialna ta demohrafichna skladovi ekonomichnoi bezpeky derzhavy: suchasnyi stan, vyklyky, zahrozy [Social and demographic components of the economic security of the state: current status, challenges, threats]

- security of the state: current state, challenges, threats]. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*, vol. 1, no. 101, pp. 177–189. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve1202316>
18. Office of the UN High Commissioner for Human Rights. (June 5, 2023). Ukraine: Civilian casualty update. 4 p. Available at: <http://surl.li/jwrvvm> (accessed August 4, 2023).
  19. Kobzar Yu. (2023) Ukrainski bizhentsi v Yevropi vstanovyly novyi rekord [Ukrainian refugees in Europe set a new record]. Available at: <http://surl.li/jwwlr> (accessed August 4, 2023).
  20. IOM Mission in Ukraine (2023) Zvit pro vnutrishnie peremishchennia v Ukraini: opytuvannia zahalnoho naselennia [Report on internal displacement in Ukraine: A survey of the general population]. Round 13. 19 p. Available at: <http://surl.li/jwwok> (accessed August 4, 2023).
  21. Dolomanzhy A. (2023). Skilky ukrainskykh ditei deportovano v Rosiiu: Zelenskyi rozkryv motoroshni dani [How many Ukrainian children have been deported to Russia: Zelenskyi disclosed the scary data]. Available at: <http://surl.li/jrbbm> (accessed August 4, 2023).
  22. Prokhorova V.V. (2023) [Reforming the energy sector of Ukraine in the context of energy security management]. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series Economics*, no. 15(30). Available at: <https://amp.org.ua/index.php/journal2/article/view/534> (accessed August 4, 2023).
  23. Ukraine energy damage assessment. Executive summary. (2023) 6 p. Available at: <http://surl.li/jxaab> (accessed August 4, 2023).
  24. Kovalenko O. (2023) Zyma bude strashnoi: v Ukraini ne vidnovyly y 2% vid zruinovanoi enerhosystemy – NKREKP [Winter will be terrible: Ukraine has not restored even 2% of the destroyed power grid – The National Commission for State Regulation of Energy and Public Utilities]. Available at: <http://surl.li/jxazc> (accessed August 4, 2023).
  25. Bobyl V.V., Loskutova A.A., Dron M.A. (2022) Ryzyky ta dzherela zahroz zovnishnoekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Risks and sources of threats the foreign economic security of Ukraine]. *Review of Transport Economics and Management*, no. 8(24), pp. 12–19. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/257978>
  26. Marutyan K. (2022) Foreign economic security as a key component of economic security of Ukraine. *Scientific Perspectives*, no. 10(28), pp. 577–586. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-577-586](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-577-586)
  27. Platizhnyi balans Ukrainy: statystyka zovnishnoho sektoru [Balance of payments of Ukraine: External sector statistics]. (2023) Available at: https://bank.gov.ua/files/ES/BOP_m.xlsx (accessed August 4, 2023).
  28. Danylysyn B. (2023) Platizhnyi balans: kliuchovi zminy z pochatku 2023 roku [Balance of payments: Key changes since the beginning of 2023]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/14/701160/> (accessed August 4, 2023).
  29. Androshchuk H.O. (2022) Technological safety: Forecast estimates of trends in the development of science and technologies. *Science, Technologies, Innovations*, no. 1. pp. 69–80. DOI: <http://doi.org/10.35668/2520-6524-2022-1-10>
  30. Kvasha T.K. (2022) Vyznachennia ryzykiv investytsiino-innovatsiinoi bezpeky v Ukraini [Determination of risks of investment and innovation security in Ukraine]. *Statistics of Ukraine*, no. 3–4(98–99), pp. 35–44. Available at: <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/issue/view/44/3-4-2022> (accessed August 4, 2023).
  31. Skrypnichenko M.I. (2022) Makroekonomichni otsinky i prohnozy povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Macroeconomic assessments and forecasts of the post-war recovery of Ukraine's economy]. *Economic Theory*, no. 2, pp. 29–43. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.02.029>
  32. Department of Strategic Planning and Macroeconomic Forecasting of the Ministry of Economy of Ukraine (2022) Zahalni tendentsii tinovoi ekonomiky v Ukraini u 2021 rotsi [General trends of the shadow economy in Ukraine in 2021]. Available at: <http://surl.li/hsdth> (accessed August 4, 2023).
  33. Corruption Perceptions Index – 2022. (2022) Available at: <https://cpi.ti-ukraine.org/#/> (accessed August 4, 2023).
  34. Statystychna informatsiia [Statistical information]. (2023) Available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (accessed August 4, 2023).
  35. Hobela V., Melnyk S., Kurliak M. (2022) Prodovolcha bezpeky Ukrainy na foni viiny: otsinka stanu ta prohnozuvannia tendentsii [Food security of Ukraine against the war background: Assessment and trends forecasting]. *Digital Economy and Economic Security*, no. 2(02), pp. 92–98. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-16>
  36. Data. Joint Coordination Centre for the Black Sea Grain Initiative. (2023) Available at: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/data> (accessed August 4, 2023).
  37. Onyshchenko S., Maslii O., Hlushko A., Zagorulko T. (2023) Vyklyky ta zahrozy sotsialno-ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Challenges and threats to the socio-economic security of Ukraine under martial law]. *Economics and Region*, no. 1(88), pp. 135–143. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1\(88\).2888](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1(88).2888)
  38. Korobtsova D.V. (2022) Pravove zabezpechennia finansovoi bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu [Legal provision of financial security of the state in martial law]. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, no. 2, pp. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27>

39. Hanzjuk S.M., Draï O.O. (2023) Zahrozy finansovii bezpetsi Ukrainy [Threats to the Financial Security of Ukraine]. *Modern Economics*, no. 38, pp. 28–33. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V38\(2023\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.V38(2023)-04)
40. Getmanets O.P., Korobtsova D.V. (2023) Finansova bezpeka yak chynnyk voiennoi bezpeky [Financial security as a factor of military security]. *Law and Safety*, no. 1(88), pp. 169–178. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.15>
41. Derzhavni finansy [Public finance]. (2023) Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/> (accessed August 4, 2023).
42. Statystyka Natsionalnoho banku Ukrainy [Statistics of the National Bank of Ukraine] (2023). Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/nbustatistic> (accessed August 4, 2023).
43. Finansuvannia derzhavnoho biudzhetu Ukrainy z pochatku povnomasshtabnoi viiny [Financing of the state budget of Ukraine since the beginning of the full-scale war] (2023). Available at: <http://surl.li/jzdkx> (accessed August 4, 2023).
44. Zvit pro finansovu stabilnist [Financial Stability Report] (December 2022). Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (accessed August 4, 2023).